

ներու կիսանդրիներն եւ յուշարձանները ան-
ցեալը կը կապեն ներկայի իրականութեան հետ:
Ու ամէն քայլիդ, դարձեալ քննարկելու ու ոլորուն ճամ-
բաներու աւագին վրայ երախաներ իրենց ան-
հունօրէն զուարթ եւ անմեղունակ ճիշդութիւնով, որոնց
դէմքին վրայ ահա կեանքը իր բոլոր երազներով,
իր բոլոր յոյսերով:

Քայլ մը եւս, եւ արդէն պարտէզէն դուրս
դժոխային քաղաքը, մթնոլորտն եւ ժխոր: Բար-
ձրաբերձ, եւ մոայլ շէնքերու ստուերը հապճեպ
անցորդներուն վրայ, կառքերու եւ ինքնաշարժ-
ներու անհատնում սոյլն ու աղմուկը, այրող
քարիւղին գինովցնող բուրմունքը եւ մերթ ընդ
մերթ սուր ճռնչը անկիւնադարձի ոստիկանի
սուլիչին՝ որ կը ջանայ ներդաշնակել տարտա-
րոսի այս անգիտակից շարժումը:

Ետեւը Monceau ի պարտէզին զարնանային
առինքնող կանաչութիւնը, առջեւ՝ խուճուճ
քաղաքը իր բովանդակ այլանդակութեամբ:

Այսպէս է Բարիկը:

Յ. ՏՈՊԱՆՅԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԲԵՐ

ԽԱՂԲԱԿԵԱՆՔ ԿԱՄ ՊՈԾԵԱՆՔ
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՉ

Պատմա-հնագիտական ուսումնասիրութիւն. մասն Ա.
120 ցինկատիպ պատկերներով, էջ 304

Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեան

Վաղարշապատ 1928, Պետհրատի առաջին տպարան:
Գին՝ 5 ռ. - տուր 2,50

Հեղինակին անունը միայն կը բաւէ այս աշ-
խատութիւնն ամէնուն յանձնարարելու համար:
Գարեգին Ա. այժմ նոր Նախիջևանի առաջնորդ,
հայ հնագիտական ուսումնասիրութեանց նուիր-
ուած կարողագոյն ոյժն է, իր անսպառ ծանո-
թութիւններով զորս ունի հայ գեղարուեստի
պատմութեան բոլոր ճիւղերուն վրայօք:

Գրեթէ շաբաթ մը իր հիւրն եւ սենեակիցն
եղայ էջմիածնի մէջ 1931 ի ամառը, երբ վանքին
ձեռագրատան մէջ ուսումնասիրութիւններ կ'ը-
նէի. եւ այդ առթիւ տեսայ այդ պատկառելի
գիտնական ծերունին, որ թէեւ առողջութեան
խնամքի կարօտ, սակայն ինք բոլորանուէր թա-
ղուած էր իր աշխատութեանց մէջ, որոնցմէ ու-

մանք իսկապէս հոյակապ են եւ ընդարձակածա-
ւալ. եւ Հայաստանի կառավարութեան խոստումը
զանոնք հրատարակելու՝ նոր ուժ տուած է Սրբա-
զանին, եւ նա կը պատրաստէ հայ մշակոյթին
գեղարուեստի եւ մատենագրութեան համար ու-
սումնասիրութիւններ որոնց արժէքը ամէն գնա-
հատութեան վեր է:

Հայաստանի կառավարութիւնը օժանդակ է
այդ աքնաջան ուսումնասիրին որ ոչ յոգնիլ եւ
ոչ վհատիլ գիտէ հայ մշակոյթի պատմութեան
այդ կոյս հարստութեան մէջ՝ որուն սպառնալից
անհատական կարողութեան շատ վեր է: Բայց
անհատական հնարաւոր ըրած, դիւրացնելով հե-
տազաններուն աշխատութեան ծանրութիւնը: Հա-
զարաւոր ձեռագիրներ՝ ի Հայաստան կամ ար-
տասահման՝ ուսումնասիրուած են իր կողմէ:
Հազարաւոր լուսանկարներ պատրաստուած են
իր կողմէ կամ իր ցուցմունքներուն վրայ: Ան-
թիւ նոր աղբիւրներ յայտնուած են, ծանօթա-
ցուած, եւ օգտագործուած:

Հսկայ ուսումնասիրութիւններ կան պատրաստ
հրատարակութեան, որոնց համար սակայն Հա-
յաստանի կառավարութեան գնահատելի բայց
համեստ միջոցներէն զատ արտասահմանին ալ
կարելոր է, որպէս զի լաւագոյն տպագրութիւն
մ'ըլլայ, ինչպէս կը պահանջէ նիւթը, պատկե-
րագարդ հանգամանքը, որոնցմէ նոյն իսկ գու-
նաւորներ հանուելու են ոմանք:

Եթէ ազգային կեանքէն շատ բան պիտի մնայ
բաց ի մշակոյթէն, հարկ է ամէն զոհողութիւն
ընել փրկելու համար Գարեգին Ա. ի գործերը:

Խօսելով ի մասնաւորի Գարեգին Ա. ի այս
աշխատութեան մասին, ան պատկերացումն է
Պառչեան տան կեանքին, անոր Հայ մշակոյթին
տուած օժանդակութեան: Ուսումնասիրութիւնը
կատարուած է հմտօրէն, շրջահայեաց կերպով
իրապէս հնագիտական պատմական հրաշակներ
մըն է: Թէեւ կատարեալ ուսումնասիրութիւն մը,
սակայն դեռ անհատնում հում նիւթ կը տրուի
Հայ մշակոյթը ուսումնասիրողին: Աւելի պատ-
կառարուած է ան. առիկա անխուսափելի
քանի որ հեղինակն ստիպուած է նախ նիւթերը
ներկայացնել մեր հասարակութեան որ շատ քիչ
բան գիտէ Հայ հողին վրայ գոյութիւն ունեցող
նիւթերուն մասին, ոչ միայն արուեստի ալ
պատմութեան տեսակէտով: Ամէն անգամ
այսպէս հատոր մը կու գայ հին հայուն փառքը
պատմել, անոր մշակոյթը պատկերացնել՝ արդի

հայը կարծես օտար, իրեն անծանօթ նիւթ մը
կը կարդայ քունէն նոր արթնցողի մը անհաս-
տատ թափառումով՝ տգիտութեան քունէն:

Որպէս դիտողութիւն պիտի ըսենք որ թերի
մէ հոն նկարներու ըս-
տորեւ անուանումներուն
թուականը չնշանակուիլը:
Հազարագլխօրէն այս 120
նկարներուն մէջ կարելի է
հանդիպիլ թուականին եւ
կամ մօտաւոր դարաշրջ-
անին յիշատակութեան,
ինչ որ կարելոր է ու-
սումնասիրողին համար,
զրեթէ կենսական: Այժմ
ընթերցող ուսումնասիրո-
ղը ստիպուած է պատկերի
մը որ ժամանակի գործ
ըլլալուն համար մօտաւոր
էջերուն մէջ պրպտել եւ
գտնել: Օր. պատկեր 70
նշանակուած է կոպտական
հատակտոր Թ-Ժ դարու?,
մինչ պատկեր թիւ 68 եւ
69 որ նոյն կորճառիւծը (սփինքս) կը ներկա-
յացնեն՝ թուական չունին: Անտարակոյս ասիկա
պակաս մ'է որ կարելի է վրիպակ նկատել, թէեւ
փափաքելի է որ նմանօրինակ աշխատութեանց
մէջ այս կէտը նկատի առնուի:

Ներկայ հատորը երախտագիտական եւ եղբայ-
րական յիշատակ է հաւատարմ եւ կարապետ եպիս-
կոպոսներուն, ինչպէս նաեւ Անտոն վարդապետ
Վարդապետեանցի:

Յուսանք ուսումնասիրութեան եւ Գ. հատոր-
ներն ալ շուտով լոյս կը տեսնեն, որոնք պատ-
րաստ են, եւ տպագրութեան կը կարօտին: Հե-
ղինակը ինծի ցոյց տուաւ անոնց բնագիրները
որոնք իրապէս մեր մատենագրութեան եւ կրթա-
կան պատմութեան համար կարելոր եւ կենսական
աշխատութիւններ են:

Աւարտելէ առաջ անդրադառնանք դարձեալ
հին ցաւի մը: Այս հատորէն միայն քանի մը
օրինակ գոյութիւն ունի արտասահմանի մէջ:
Անգլիկները պատճառով մը այս կարելոր աշխա-
տութիւնը, որմէ 500 օրինակ հրատարակուած
է, ծրարուած կը մնայ Գարեգին Սրբազանի խու-
ցին մէջ. իրապէս ինքն ալ չի գիտեր ինչ ընելը,
վստահելի արուեստից սիրահար, Հայ մշակոյ-
թով զբաղող մարմին մը կը պակսի որ արտա-
սահմանի մէջ այդպիսի դիւրութիւններ ընծայէ

այդ հատորներուն վաճառման եւ տարածման
համար:

Հոս իմ խորին շնորհակալութիւններս պիտի
յայտնեմ ամենասիրելի գիտնական Սրբազանին
որ իր այդ թանկագին երկէն հաճեցաւ
օրինակ մը ինձ նուիրել, ինչպէս նաեւ
իր կենդանագիրը որ հոս կը հրատա-
րակենք: Յ. ՔՐԻՍՏԵԱՆ

ԳԵՐԵՉՄԱՆԱՏՈՒՆ
ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ Կ. ՊՈԼՍՈՑ
Աղբարի մը նախկին եւ արդի գերեզմանատան
վարդերուն վրայ.
Շիրիմիւր, դամբարաններու
յիշատակագրութիւնները.
Հ. Յակոբ Ե. Վ. ՔՕՍԵԱՆ
Միւթ. Ուսման
Վիեննա, Միւթ. տպ. 1931, էջ 272

Գարեգին Ա. Յովսէփեան

Վերջին տարիներուս, ինչպէս լաւ
պիտի յիշեն մեր ընթերցողները, մեր
ազնիւ բարեկամներէն՝ Հասէր (Գ.
Մանուկեան), նախկին սան Մ. Ռափ.

վարժարանի, «Բազմավէպ»ին մէջ տուաւ երկու
շարք յօդուածներ. մին «Հայ գրականութիւնը
տապանաքարերու վրայ ԺԳ-ԺԺ դար, Կ. Պո-
լիս» (1928-29), միւսը «Անհետացած հայերէն
լիս» (1929-31). երկուքն ալ թէ որպէս պատմական եւ
1931). երկուքն ալ թէ որպէս պատմական եւ
յիշատակագրական հաւաքածոյ եւ թէ՛ որպէս
աղբիւր եւ նախախիթ հայ ժողովրդական գրա-
կանութեան ուսումնասիրութեան, իսկապէս հե-
տաքերական են եւ արժէքաւոր:

Եւ ահա նմանօրինակ աշխատութիւն մը՝ զոր
համետ հատորի մը մէջ մեզի կ'ընծայէ Գեր.
Քօսեան Ե. Վ.:

Գուցէ հանրութեան մեծամասնութեան նկա-
տողութենէն վրիպին նախորդներն, ինչպէս եւ
ներկայս, բայց ով որ մեր ցեղին հոգին ու
քաղաքակրթութիւնը կ'ուզէ ուսումնասիրել, մե-
ծապէս հետաքրքրական կը գտնէ:

Եւ մանաւանդ ինչքան շինիչ են արցուն-
քով սրբագործուած եւ խոնկով օծուած այդ
պաղ քարերուն վրայ գրուած տողերը, որոնց
ողբին եւ հեծեծանքին մէջ կը թրթոյց հայկական
քնարի յոյսի եւ յարութեան հաւատքը, ցաւին
մէջ համակամ, արի եւ բարեգործ:

Գործը, ինչպէս հեղինակն ալ համեստօրէն
կը ծանուցանէ «Յառաջաբանին մէջ, պարզ հա-